

Сортовий асортимент калістефусу китайського значно розширився за останні роки.

Завдяки рівню декоративності та господарсько-цінним якостям у сучасному сортименті переважають універсальні сорти. Великою популярністю користуються так звані букетні сорти, які квітують так дружно і масово, що мають вигляд готового букету - на зріз беруть цілком весь кущ. На Воронізькій дослідній станції проводять селекцію сортів букетних рослин калістефусу китайського раннього строку цвітіння.

Існує велика група сортів із маленькими повними або напівповненими суцвіттями (діаметром 3-6 см), як правило вони рясно і дружно цвітуть і завдяки цьому мають дуже високий рівень декоративності.

Дуже цікавими є сорти з подвійним забарвленням язичкових квіток, з малиновим, рожевим, фіолетовим та іншим забарвленням з білими кінчиками ('Седая дама', 'Контрастер').

Серед великої різноманітності сортів калістефусу китайського виділяються культивари, у яких по мірі розпускання суцвіть забарвлення змінюється, при цьому декоративність рослин не знижується. Наприклад, у сорту 'Изменчивая голубая' (селекції Г.Е. Кристела) на початку цвітіння кошики білі, а наприкінці насичено-блакитні. У культивара 'Роза Турм' (німецької селекції) біле забарвлення переходить в бузково-рожеве, а у вітчизняного сорту 'Яблунева' (селекції Н.М. Алексєєвої) в бузково-рожеве в період масового цвітіння і блідо-малинове в кінці.

Подібні рослини калістефусу китайського є і серед сортів селекції Воронізької овочевої дослідної станції. Це 'Надежда' (білі суцвіття з часом стають рожевими) і 'Зіна' (біле забарвлення змінюється на блідо-брусничне).

Весь цей асортимент здатен задовольнити будь-які самі вишукані смаки і прикрасити не лише клумби, парки, сади, міста і села, а і наше з вами життя.

УДК 002.4+[575:631.52](043.3)

Стельмах А. Ф.

Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннєзнавства та сортовивчення

Овідіопольська дор., 3, м. Одеса, 65036, Україна
stegen@ukr.net

МІЖНАРОДНИЙ КОДЕКС НОМЕНКЛАТУРИ ДЛЯ КУЛЬТУРНИХ РОСЛИН ТА БІОЛОГО-АГРОНОМІЧНА ЛІТЕРАТУРА: ПОГЛЯД ГЕНЕТИКА

Вказаний кодекс розроблено на базі прийнятого і корегованого Міжнародним ботанічним конгресом Міжнародного кодексу номенклатури водоростей, грибів та рослин. Безумовно, вимоги правил цього кодексу

мають бути обов'язковими для виконання у ботанічній літературі особливо з таксономії та опису і характеристик колекцій (генетичних, сортових). І перш за все це стосується використання і напису наукових назв мовами певних країн. П'ятий принцип номенклатури наголошує, що наукові назви таксономічних груп розглядаються як латинські незалежно від їхнього походження. Тим не менш у преамбулі Кодексу зазначено, що у разі відсутності відповідного правила, чи в тому випадку, коли висновки з правил є двозначними, варто слідувати усталеній традиції.

І саме це має суттєве значення для використання термінів певною мовою. Ніхто не відкидає біноміальної латинської класифікації видових назв рослин: родовий іменник плюс видовий прикметник. У підручниках латинської мови для ботаніків України спеціально підкреслюється такий порядок, тому що за граматику української мови частіш за все прикметник ставиться перед іменником, як і багатьма мовами інших країн. В Україні пропонувано перелік назв ботанічних таксонів українською та латинською мовами, яким потрібно користуватися під час заповнення документів заявки на сорт рослин. Але, по-перше, і в ньому (як і майже у всіх наукових роботах біолого-агрономічного профілю) далеко не всі українські назви видів є біноміальними. І справа в тому, що в такий літературі об'єктом дослідження не є таксономічний вид, а представники лише певної культури, як її прийнято називати даною мовою (правда, часто в заголовку роботи для уникнення плутанини в дужках подається латинська назва виду). Наприклад, вид *Zea mays* L. українською пишуть «кукурудза», іспанською «maïs», а англійською «corn» у США або «maize» в інших країнах. А вид *Brassica napus* L. у науковій літературі ніколи не являється представником роду «капусти», це є «ріпак», «гаре» або «colza». Саме такі назви культурних рослин використовують в науковій літературі певних країн, слідуючи усталеній там назві культури.

При цьому, по-друге, назва конкретної культури не є прямим перекладом назви виду з латинської, а якщо вона і біноміальна, то завжди відповідає правилам граматики даної країни. Так, культура м'якої пшениці (вид *Triticum aestivum* L. – у прямому перекладі «...літня») в англомовних роботах зустрічається як «bread або common wheat», а твердої пшениці (*T. durum* Desf. – «...груба») – як «macaroni або durum wheat». І видовий прикметник за правилами граматики поставлено перед родовим іменником. Тому стає зовсім дивним, чому усталені традиційні назви культур м'якої або твердої пшениць в українській агробіологічній літературі (зовсім не таксономічній!) в останні роки хтось пропонує писати як «пшениця м'яка або тверда». Навіть зустрічаються зовсім абсурдні назви як, наприклад, «пшениця м'яка озима» або «пшениця тверда яра», хоча останній епітет не має ніякого відношення до таксономії, а є лише господарською або агрономічною характеристикою, і за всіма граматичними правилами має вживатися перед іменником. До речі, як би в англомовних назвах цих культур було змінено порядок напису, то

отримали б повний абсурд. А прямий лінгвістичний переклад термінів (їх назв) англійською з української на «soft або hard» перекидає їх сенс – це буде означати лише «м'якозерна або твердозерна...» як технологічні характеристики.

Тому до прямих або зворотних перекладів назв або термінів треба відноситись дуже обережно, щоб зберегти їх первісний сенс. Наприклад, у генетиці існує англійський термін «linkage = зчеплення», а його антонім «segregation = роззчеплення (від кореня «зчіп») чомусь у словниках подається як «розчеплення (від «чіпляти») або навіть як «розщеплення», що є зовсім абсурдним, оскільки коренем тут слугує українськомовний термін зовсім іншого сенсу. Англійський термін «mark» означає за основним сенсом «помітка, маркер», дію від нього англійською «marking» чомусь українською перекладають не як «маркерування», а як «маркування» (від кореня «марка», а не «маркер») і при зворотному перекладі англійською це буде «stamping = штампування, штемпелювання, наклеювання марки», оскільки «марка» англійською є «stamp». Помилковим є й напис українською культури «тритикале», або з іншими комбінаціями чергування літер «и/і»: цифра 3 тут зовсім ні до чого, оскільки назва «трітікале» є прямою транслітерацією від латинського або англійського *Triticale*. Подібних прикладів можна навести сотні.

Тут ми вперше дійшли до поняття транслітерації. Саме ця дія найбільш важлива при використанні в науковій літературі назв сортів або гібридів рослин чужоземного походження. Для цього потрібна детальна дискусія науковців і ця проблема має бути вирішена на Міжнародних форумах, а може й закріплена законодавчо. Прикладом може бути Республіка Беларусь щодо вирішення питання географічних назв на картах різних країн. 19 вересня 1991 р. БРСР була перейменована на Республіку Беларусь із законодавчим закріпленням транслітерації цієї назви іншими мовами. А 9-13 жовтня 2006 р. Міжнародна конференція експертів ООН з топоніміки в Таллінні постановила, що беларуські географічні назви на чужоземних картах мають бути передані з національної форми напису, або транслітеровані. Тобто мова йде не про переклади, і не про транскрипцію тож, оскільки за правилами беларуської граматики «як чується, так і пишеться».

І щодо напису українською мовою назв чужоземних сортів найбільш прийнятним була б практична транслітерація транскрибованого звучання оригінальної назви в країні походження сорту (оскільки не всі літери різних абеток мають своїх аналогів, як і не всі звуки різними мовами мають аналоги однієї літери іншою мовою). Такий крок відкинув би всі спроби перекладів назв, і перекидання оригінальної назви, якщо вона запозичена з публікації іншою мовою, ніж у країні її походження. Наприклад, українською буде правильним напис російського сорту озимої м'якої пшениці 'Безостая 1', а латиницею українського сорту 'Myroniv's'ka 808' (а не калька напису назви цього сорту, запозичена з російськомовних

робіт). Безумовно, цей процес транслітерації транскрибованого звучання буде вимагати не стільки знання мови країни походження конкретного сорту, скільки орієнтації у правилах транскрипції написів даною мовою і знання правил транслітерації певних звуків.

УДК 582:635

Сухомлин Л. В.

Інститут садівництва НААНУ

вул. Садова, 23, с. Новосілки, м. Київ, 03027, Україна

leonid.sukhomlin@minagro.gov.ua

ОГЛЯД КЛАСИФІКАЦІЇ РОДУ *MORUS* L.

Шовковиця або тутовик (*Morus*) – багаторічна деревна рослина з родини тутових. Назва родини пов'язана з використанням листків одного з видів для відгодівлі гусениць тутового шовкопряда.

Шовковиця є однією з найцікавіших таксономічних груп. Систематика роду *Morus* пройшла низку етапів встановлення. Протягом цих етапів, у процесі визначення та вивчення роду *Morus* окремими дослідниками, число видів шовковиці то значно розширювалося, доходячи до 120, то зменшувалося до 2–3 видів. Так, за систематикою роду *Morus*, запропонованою Бюро (A.E. Bureau), біла шовковиця (*M. alba* L.) налічує 16 різновидів. Схема Бюро є недосконалою, оскільки в ній в один вид об'єднані форми, що різко відрізняються за будовою генеративних органів і мають різні ареали поширення. Існує інша крайність – доведення числа видів до 100 і більше. При цьому в розряд видів часто потрапляють існуючі в шовковиці часті модифікації. На сьогодні загальноприйнятою є систематика японського дослідника Коїдзумі (G. Koidzumi), який у своїй роботі «Synopsis Specierum Generis Mori» (1923 р.) встановив як достовірно відомі 24 види шовковиці. Це кормові, плодові і декоративні рослини, що представляють в господарських цілях різну цінність. З різноманіття видів тільки *M. alba*, *M. bombycis*, *M. kagayatae* використовують в основному для вирощування тутового шовкопряда.

За загальноприйнятою систематикою рід *Morus* відноситься до родини Шовковицеві (*Moraceae* Link) і налічує 10–16 видів у північній, помірній та субтропічній зонах земної кулі. Назва роду є старовинним латинським найменуванням цих рослин. Етимологія назви невідома.

Відділ Покритонасінні (*Magnoliophyta*), клас Дводольні (*Magnoliopsida*).

В Україні як плодові рослини культивують три види шовковиці – два азійського походження – шовковиця біла (*M. alba*) та шовковиця чорна (*M. nigra* L.) і американського – шовковиця червона (*M. rubra* L.). Останнім часом інтродуковано і шовковицю південну (*M. australis* Poir., syn. *M. bombycis* Koidz., *M. kagayatae* Koidz.), а також *M. multicaulis* Perr. та